

Tadeusz Ślipko

"Analecta Cracoviensia : Studia philosophico-theologica edita a professoribus Pontificiae Facultatis Theologicae Cracoviae", t. 1-2, Kraków 1969 : [recenzja]

Collectanea Theologica 43/2, 229-233

1973

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

A. Rodziński w artykule *Egzystencjalny status moralności* (s. 357—269) szkicuje antropologiczne podstawy koncepcji wartości moralnych pojętej w duchu realizmu i egzystencjalizmu.

Odmienny, bo historyczno-analityczny kąt patrzenia zajmuje ks. T. Ślipko w rozprawie pt. *Etyka intencji czy etyka przedmiotu aktu. Zagadnienia wewnętrznej moralności aktu ludzkiego w filozofii św. Tomasza* (s. 281—326). Przeciwstawia się w niej zarówno tradycyjnej interpretacji nauki św. Tomasza o moralnej specyfikacji aktu ludzkiego, jak i współczesnej, egzystencjalistycznej. Rozwiązanie zagadnienia widzi w przyjęciu za punkt wyjścia dwójakiej koncepcji aktu u św. Tomasza, aktu „woli” i „intencji”, co stwarza perspektywę rozwiązania integrującego słusznie elementy obu stanowisk przy równoczesnym uniknięciu zawartych w nich skrajności.

Od ogólnych zagadnień filozoficzno-etycznych na grunt bardziej szczegółowej problematyki przechodzi Cz. Strzeszewski w artykule *Czynnik człowieka w rozwoju gospodarczo-społecznym* (s. 385—410). Autor zgodnie z coraz powszechniejszą tendencją przeciwstawia się jednostronnemu uzależnianiu postępu społeczno-gospodarczego od czynników gospodarczych. Prawidłowość tego rozwoju zależy w decydującej mierze od integralnego pojmowania człowieka nie tylko jako jego celu, ale i twórcy.

Ściśle historyczną charakterystykę kierunków etycznych, filozoficznych i kulturalnych prądów XIV wieku szkicuje S. Świeżawski w artykule *Z dziejów etyki. U progu epoki nowożytnej* (s. 371—384). Z wywodów autora wyłania się obraz epoki jeszcze średniowiecznej, ale mimo to kryjącej już w sobie ideowe zawiązki wielkich późniejszych systemów filozoficznych i etycznych.

Przegląd artykułów i rozpraw *Logos i ethos* nie jest zdolny odtworzyć choćby w ogólnych zarysach zawartego w nich pochodzenia myśli. Pozwala się jednak zorientować, jak szeroki jest wachlarz poruszonych zagadnień i jak różne są reprezentowane w nim filozoficzne stanowiska (przy znacznej przewadze ujęć egzystencjalistycznych). Z tego punktu widzenia może służyć za ilustrację stanu rzeczy panującego we współczesnej polskiej filozofii chrześcijańskiej.

Ks. Tadeusz Ślipko, Warszawa—Kraków

Analecta Cracoviensia. Studia philosophico-theologica edita a professoribus Pontificiae Facultatis Theologicae Cracoviae, t. I — Kraków 1969, Polskie Towarzystwo Teologiczne, s. 461; t. II — Kraków 1970, Polskie Towarzystwo Teologiczne, s. 461.

Cel i charakter serii *Analecta Cracoviensia* określa w *Słowie wstępnym* do I-go tomu kardynał K. Wojtyła. Zrodziły się one na gruncie środowiska krakowskiego wciąż tętniącego życiem umysłowym, wprowadzić zaś mają czytelnika „... w główne nurty pracy tego środowiska. Pozwala się w tym zauważyć znaczna wrażliwość na problemy, którymi żyje współczesny posoborowy Kościół. Wystarczy rzucić okiem na niektóre tytuły, ażeby się przekonać, że krakowskie środowisko teologiczne ma czynny udział w tej problematyce” (s. 6).

Porównując ogólne proporcje czterech podstawowych działów naukowych reprezentowanych w obydwu tomach łatwo zauważyć znaczną przewagę problematyki teologicznej w stosunku do zagadnień filozoficznych, a bardziej jeszcze — prawnokanonicznych oraz historycznych. Jednakowoż w układzie treściowym obydwu tomów na czoło wysunięta została problematyka filozoficzna, a przeto od niej rozpoczynając wypada sprawozdawcze uwagi.

W tomie I-szym dział filozoficzny wypełniają trzy artykuły: ks. J. Tischnera *Gnozeologiczny podmiot poznania* (s. 9—20), ks. A. Usowicza *CM Dynamika uczuć w psychologii tomistycznej* (s. 21—31) i ks. K. Kłósaka *Teoria kreacjonistycznych początków duszy ludzkiej* (s. 32—56). W dziale tym znaleźć się był powinien jeszcze artykuł ks. T. Stycznia *SDS Filozoficzna koncepcja prawa naturalnego* (s. 297—320), aczkolwiek umieszczenie go w zestawie rozpraw teologicznych ma też swoje usprawiedliwienie.

Pierwszy z wymienionych artykułów ze względu na wyraźnie idealistyczną orientację potraktowany został przez redakcję jako „dyskusyjny”. Inne utrzymane są w duchu filozofii tomistycznej i nawiązują do myśli św. Tomasza. Jeżeli jednak ks. Usowicz ograniczył się tylko do zreferowania poglądów Akwinata na rolę uczuć w całokształcie osobowości człowieka, ks. Kłósak, oczywiście na swoim terenie, podjął próbę dopełnienia jego koncepcji. A mianowicie widzi on możliwość przyznania rodzicom wtórnego wpływu na ukształtowanie się indywidualnych cech duszy ludzkiej (*tale esse*) w akcie stwórczym, pochodzącym jednak od Boga jako pierwszorzędnej i ostatecznej przyczyny wszelkiego bytu pochodnego.

W dziale *Z zagadnień teologicznych* reprezentowane są głównie nauki biblijne oraz teologia moralna. Problematyka biblijna jest bardzo różnorodna. Ks. Smereka¹ stawia problem, kto jest właściwym sprawcą śmierci Chrystusa? Po zreferowaniu panujących w tym przedmiocie opinii przeprowadza tezę, w której uwypukla złowieszczą rolę Annasza. O. Jankowski² i dwaj jego uczniowie, o. L. Mycielski³ oraz ks. T. Rakoczy⁴ przeprowadzają staranne analizy egzegetyczne wybranych tekstów Pisma św. Artykuł ks. A. Chmiela ma charakter syntetyczny: rysuje ciekawą linię rozwojową Pisma św. o miłości Boga i bliźniego, linię, która wiedzie od luźnego ujęcia tych dwu cnót moralnych w Starym Testamencie do ukazania ich ścisłego powiązania i zależności w nauce św. Jana.

Artykuł ks. A. Kubisia⁵, jest jedyny w zestawie prac teologicznych, który porusza się na terenie teologii dogmatycznej. Podkreśla moc wiążącą *Credo* Pawła VI ogłoszonego jako wyraz wiary Kościoła w odpowiedzi na nieortodoksyjne wystąpienia niektórych teologów zachodnich.

Dalsze artykuły i rozprawy mają charakter teologicznomoralny, poza tym wykazują dużą jednolitość tematyczną. Wszystkie skupiają się na enc. *Humanae vitae*. Reperkusje, jakie wywołało w Kościele ukazanie się tego dokumentu doktrynalnego, były zbyt szerokie, aby nie znalazły swojego echa na terenie polskim. Jednakowoż wyraz swemu stanowisku dało tylko środowisko krakowskie. Jest to też stanowisko w swej treści wyraźnie określone. Jeszcze przed ogłoszeniem enc. *Humanae vitae* w sytuacji pewnego napięcia i niepewności umysłów moralistów krakowscy wypowiedzieli się zdecydowanie przeciwko dopuszczalności antykoncepcji redagując w r. 1968 odpowiednie *Votum* przekazane z kolei przez kard. Wojtyłę Stolicy Apostolskiej. Mimo historycznego już tylko znaczenia tego dokumentu został on opublikowany w omawianym tomie pt. *Les fondaments de la doctrine de l'Eglise concernant les principes de la vie conjugale* (s. 194—230). Po ukazaniu się enc. *Humanae vitae*

¹ Ks. W. Smereka, *Chrystus w śledztwie Sanhedrynu* (s. 57—82).

² O. A. Jankowski, „*Duch i Oblubienica mówią: Przyjdź!*” (*Ap* 22,17). *Modlitwa Kościoła a postannictwo eschatologiczne Ducha Świętego* (s. 83—105).

³ O. L. Mycielski, *Przyszłe wyzwolenie stworzenia. Egzegeza teologiczna Rz 8,19—23* (s. 120—149).

⁴ Ks. T. Rakoczy, *Rzeczywistość eschatologiczna w liście do Hebrajczyków* (s. 150—176).

⁵ Ks. A. Kubis, *Kwalifikacja teologiczna wyznania wiary Pawła VI* (s. 177—193).

to samo środowisko udzieliło ponownie poparcia doktrynie papieża, między innymi w formie sympozjum teologicznego poświęconego teże encyklice.

Seria artykułów w omawianym tomie *Analecta Cracoviensia* stanowi pokłosie tego właśnie sympozjum. Oto przewodnie idee ich treści. Ks. I. Różycki⁶ dowodzi „ponadnaukowej”, na nieomyślności nauki Chrystusa i asystencji Ducha św. w Kościele opartej, pewności podstawowych norm etycznych sformułowanych przez papieża w enc. *Humanae vitae*. Ks. T. Ślipko⁷ ustala warunki i granice dyskusji nad zaktualizowaną przez enc. *Humanae vitae* problematyką magisterium Kościoła, „prawa naturalnego” oraz moralnej aksjologii. Dwaj autorzy, ks. T. Styczeń⁸ i ks. J. Bajda⁹ nasświetlają filozoficzny i teologiczny aspekt prawa naturalnego mającego decydujące znaczenie dla deontologii enc. *Humanae vitae*, podczas gdy kard. K. Wojtyła sięga do podstaw aksjologii teże encykliki, ukazując teocentryczny kontekst i personalistyczne elementy cnoty miłości.¹⁰ Ostatni w omawianej serii artykuł ks. bpa S. Smoleńskiego¹¹ objaśnia warunki, od których w myśl nauki enc. *Humanae vitae* zależy możliwość zachowania surowych norm moralnych życia małżeńskiego w praktycznym postępowaniu.

W dziale *Z zagadnień prawa kanonicznego* znajduje się jeden tylko artykuł prof. A. Vetulaniego pt. *Opory wobec prawa rzymskiego w dawnej Polsce* (s. 372—387). Autor zmierza w nim do rewizji przeciwnego poglądu prof. R. Taubenschlaga. Lęk przed supremacją „cesarzy rzymskich narodu niemieckiego” oraz chęć zahamowania rodzimej tendencji do wzmocnienia władzy królewskiej stanęły na przeszkodzie dla pełnej recepcji prawa rzymskiego w Polsce średniowiecznej.

Problematyka historyczna znajduje swoje odzwierciedlenie w czterech artykułach. Ks. B. Kumor w artykule *Początki metropolii krakowskiej* (s. 388—203) szkicuje przez całe stulecia trwające starania arcybiskupów krakowskich o utworzenie w Krakowie osobnej metropolii, które mimo pewnych osiągnięć zostały zrealizowane dopiero w r. 1925. Proces odrodzenia się i powolnego rozwoju krakowskiego Wydziału Teologicznego w ostatnich dziesiątkach lat Polski rozbiorowej odtwarza W. M. Bartel w artykule *Wydział Teologiczny Uniwersytetu Jagiellońskiego na przełomie dwóch wieków* (s. 404—428). Ks. A. Kubiś w krótkim artykule referuje *Stan badań nad literaturą patrystyczną o męczeństwie* (s. 429—433). Dział historyczny, a zarazem problemowy zawartości całego tomu zamyka artykuł ks. B. Przybyszewskiego *Z poszukiwań archiwalnych za warsztatami malarzkiej szkoły krakowsko-śądeckiej* (s. 434—447) pełen ciekawych przyczynków biograficznych o działających w połowie XV w. malarzach krakowskich.

Drugi tom *Analecta Cracoviensia* pod jednym względem różni się od pierwszego. W pierwotnym zamiarze redakcji miał on być księgą pamiątkową ofiarowaną ks. prof. dr Władysławowi Wichrowi z okazji 50-lecia jego pracy naukowo-dydaktycznej, uczczonego uroczystym sympozjum w dniu 23. I. 1969 r. Zanim jednak projektowany tom ujrzał światło dzienne, ks. prof. Wicher zakończył życie. W tej sytuacji przygotowywana jubileuszowa

⁶ Ks. I. Różycki, *Teologiczna pewność norm etycznych w encyklice „Humanae vitae”* (s. 230—257).

⁷ Ks. T. Ślipko, *Postulaty stawiane teologii moralnej przez encyklikę „Humanae vitae”* (s. 258—296).

⁸ Ks. T. Styczeń, *Filozoficzna koncepcja prawa naturalnego* (s. 297—320).

⁹ Ks. J. Bajda, *Teologiczne rozumienie prawa naturalnego na tle enc. „Humanae vitae”* (s. 321—340).

¹⁰ Kard. K. Wojtyła, *Nauka encykliki „Humanae vitae” o miłości* (s. 341—356).

¹¹ Bp S. Smoleński, *Zagadnienie wykonalności norm moralnych zawartych w encyklice „Humanae vitae”* (s. 357—371).

wa księga zmieniła się w pośmiertny hołd złożony przez polski kościelny świat naukowy nestorowi polskich teologów moralistów.

Sylwetkę zmarłego profesora kreśli w ciepłych, ale pełnych rzeczowej informacji słowach ks. kard. K. Wojtyła¹²: środowisko wpiętych w rodzinę, następnie uniwersyteckie, kierunki badań, duszpasterskie zamiłowania, podstawowe cechy osobowości... Obraz naszkicowany przez ks. kardynała dopełnia bibliografia publikacji ks. prof. Wichra (niestety niekompletna) opracowana przez ks. T. Płonkę i ks. K. Bukowskiego.

W zestawie artykułów i rozpraw pewnemu wzbogaceniu uległ pierwszy dział, filozoficzny. Obejmuje on 5 artykułów o bardzo różnorodnej problematyce. Ks. J. Tischner¹³ prezentuje dalszy fragment swych fenomenologicznych analiz świadomości, ks. M. Jaworski¹⁴ bierze natomiast temat z filozofii Boga i formułuje założenia, na gruncie których dowody na istnienie Boga prowadzi — jak sądzi — do religijnego, a nie tylko wyłącznie filozoficznego pojmowania Boga. Różnice poglądów dotyczące autonomii i metodologicznych podstaw filozofii przyrody skłoniły ks. K. Kłósaka do podjęcia tego problemu w artykule pt. *Zagadnienie możliwości filozoficznego poznania przyrody* (s. 81—103). Nawiązując do tezy H. Struvego, że filozofia przyrody jest dyscypliną odrębną w stosunku do nauk przyrodniczych, poddaje krytycznej ocenie stanowiska niektórych współczesnych filozofów i kończy sformułowaniem własnego na tę kwestię poglądu.

W inny świat myśli przenosi czytelnika artykuł A. Rodzińskiego *Rozróżnienie między osobą a naturą jako punkt wyjścia w reinterpretacji antropologiczno-filozoficznych podstaw etyki* (s. 105—115). Autorowi chodzi o to, aby za podstawę wartości moralnych nie przyjmować natury ludzkiej *en bloc*, ale wartość osoby jako obrazu Boga. Ostatni w tej grupie artykuł ks. A. Usowicza *Listy Jana Łukasiewicza do ks. Konstantego Michalskiego* (s. 117—130) rejestruje szereg ciekawych szczegółów biograficznych dotyczących osób tych dwu wybitnych polskich uczonych.

Wśród zagadnień teologicznych dwa pierwsze artykuły, jeden ks. kard. K. Wojtyły¹⁵, drugi zaś ks. S. Nagyego¹⁶, obracają się wokół tego samego przedmiotu: jest nim odbyty w Rzymie w dniach 11—28 października 1969 r. II Synod Biskupów. Kard. Wojtyła czyni to jednak z pozycji uczestnika synodu, podczas gdy ks. Nagy występuje jako komentator i systematyk dwu podstawowych dokumentów tego synodu. Mimo to pewna zbieżność tematyki była nieunikniona. Obaj autorzy ze szczególną siłą podkreślają wkład synodu w pogłębienie doktryny współczesnego Kościoła o kolegalności. Tyczy to dwu jej aspektów: relacji episkopatów do Stolicy Apostolskiej oraz episkopatów między sobą (kolegalność wertykalna i horyzontalna).

Pozostałe artykuły mają charakter teologicznomoralny, wśród ich zaś autorów widnieje wiele nazwisk teologów z innych środowisk teologicznych. Wiąże się to z faktem, że prof. Wichra, którego pamięć ma uczcić omawiany tom, pracował na tym przed wszystkim polu. Trzy z zamieszczonych w tym dziale artykułów, a mianowicie ks. bpa S. Smoleńskiego¹⁷,

¹² Kard. K. Wojtyła, *Wspomnienie o księdzu profesorze Władysławie Wichrze* (s. 7—13).

¹³ Ks. J. Tischner, *Typowe odmiany pierwotności resp. wtórności w sferze świadomości* (s. 27—52).

¹⁴ Ks. M. Jaworski, *Dowody na istnienie Boga a fenomen religii* (s. 53—80).

¹⁵ Kard. K. Wojtyła, *Synod Biskupów: zebranie nadzwyczajne, Rzym 1969*, (s. 131—156.)

¹⁶ Ks. S. Nagy, *Doktryna synodu* (s. 157—187).

¹⁷ Bp S. Smoleński, *Teologia moralna powołania chrześcijańskiego* (s. 189—206).

ks. B. Inlendera¹⁸, oraz ks. J. Bajdy¹⁹ naświetlają z różnych stron coraz bardziej w nowszej teologii aktualną ideę powołania, jej starotestamentową genezę, jej sens eklezjologiczny, jej rolę w strukturze teologii moralnej. Ks. W. Popłatek²⁰ omawia antropologiczne podstawy katolickiej nauki o sumieniu, a ks. S. Witek²¹, ks. A. Kubiś²² i ks. T. Wojciechowski²³ biorą za przedmiot rozważań szczegółowe zagadnienia moralne: proces narastania poszczególnych elementów aksjologicznych w chrześcijańskiej nauce o pokorze, rodzaje i eklezjologiczne aspekty męczeństwa, a wreszcie wadę alkoholizmu. Ks. Greniuk zdaje sprawę ze *Stanu badań nad dziejami polskiej teologii moralnej XVII w.* (s. 329—341) (dziedzina badań szczególnie bliska ks. prof. Wichrowi), natomiast ks. S. Olejnik²⁴ przeprowadza apologię katolickiej teologii moralnej przez zarzutami jej współczesnych przeciwników.

Zagadnienie prawa kanonicznego reprezentowane są przez artykuł ks. K. Waliczka *Przepisy prawne o podmiocie chrztu św. do V-go wieku* (s. 371—400) odnośnie podmiotu chrztu św., szczególnie zaś jego terminu ze względu na tendencje do zwlekania ze chrztem aż pod koniec życia. Ostatni dział — *Z zagadnień historii Kościoła* przynosi dwa artykuły prof. A. Vetulaniego: *Kazimierz Wielki (w sześćsetną rocznicę śmierci)* (s. 401—408) i *ks. Jan Fijałek historyk Kościoła polskiego*. W pierwszym, ujętym raczej w formie popularnej, autor wypukła zasługi Kazimierza Wielkiego przede wszystkim na polu prawodawstwa i kultury narodowej, w drugim zaś przypomina decydującą rolę jaką w rozwoju nowoczesnej historii Kościoła jako dyscypliny naukowej odegrał ks. J. Fijałek. Mniej znaną kartą z dziejów Kościoła polskiego w okresie zaborów odsłania artykuł ks. B. Kumora: *Udział biskupów polskich w I Soborze Watykańskim* (s. 409—425). Choć nieliczni, biskupi polscy uczestniczyli czynnie w pracach kilku komisji soborowych, prócz tego wypowiedzieli się zdecydowanie za dogmatem nieomylności papieży.

Na koniec w kilku choćby słowach wspomnieć należy o dziele *Sprawozdań* zamykającym obydwie wydane dotąd tomy. Rejestrują one ważniejsze wydarzenia w teologicznego ruchu naukowego na terenie Krakowa, przede wszystkim sympozja naukowe poświęcone wybranym zagadnieniom z zakresu teologii dogmatycznej, moralnej, patrystycznej czy historii Kościoła, bądź też odbywane celem uczczenia jubileuszy działających na terenie Krakowa profesorów: ks. prof. W. Wichra, oraz ks. prof. Teofila Długosza.

Ks. Tadeusz Ślipko SJ, Warszawa—Kraków

Alain DURAND, *Sécularisation et présence de Dieu*. Paris 1971, Les Editions du Cerf, s. 106.

Pojęcie sekularyzacji kojarzy się często z nieobecnością Boga w świecie. Oznacza to, że im bardziej świat staje się autonomiczny i pozbawiony widzialnych struktur sakralnych, tym bardziej Bóg oddala się i znika, a wreszcie

¹⁸ Ks. B. Inlender, *Zagadnienie integracji teologii moralnej* (s. 207—225).

¹⁹ Ks. J. Bajda, *Biblijna koncepcja powołania chrześcijańskiego w genezie Konstytucji dogmatycznej o Kościele* (s. 227—248).

²⁰ Ks. W. Popłatek, *Godność sumienia na podstawie konstytucji II Soboru Watykańskiego o Kościele w świecie współczesnym* (s. 249—255).

²¹ Ks. S. Witek, *Koncepcja pokory w patrystyce Wschodu* (s. 257—278).

²² Ks. A. Kubiś, *Chrześcijańska idea męczeństwa* (s. 303—328).

²³ Ks. T. Wojciechowski, *Alkoholizm a schorzenie osobowości człowieka* (s. 343—369).

²⁴ Ks. S. Olejnik, *Moralność katolicka w krzywym zwierciadle J. Kellera „Szkice o moralności katolickiej”* (s. 279—301).